

Variëteitkunstenmaker

Pieter Wisse

1. Metapatroon als kunstige modelleermethode

Toen ik *A fine disregard* (Harry N. Abrams, 1990) las, een prachtig boek door de Amerikaanse kunsthistoricus Kirk Varnedoe (1946-2003) over “what makes modern art modern,” besepte ik alweer minder gebrekkig wat de zelfs radicale moderniteit van Metapatroon (Engels: Metapattern) uitmaakt. Dat is een methode annex taal voor zgn conceptueel modelleren. Maar dat is toch geen kunst?! Blijkbaar wèl, in elk geval volgens mij gelet op nuchtere criteria die Varnedoe suggereert. Maar maak ik het door kunstetickettering niet nòg moeilijker om interesse voor Metapatroon te winnen? Ach, omdat ik voorlopig niet zie hoe het eenvoudiger kan, helpt het hopelijk voor de langere termijn om de kennelijke belemmeringen scherper te duiden. En intussen heb ik van Varnedoe toch maar mooi van alles en nog wat opgestoken over moderne (schilder)kunst.

2. Moderne gedragsbeperking: variëteitreservaat

Varnedoe illustreert zijn interpretatie met beroemd geworden werken van (beeldende) kunst en hun makers. Op voorhand laat hij daar op zijn beurt dus een selectie wèrken. Zo stelt hij (*A fine disregard*, pp. 21-22; p. 217):

The “shaping” environment is a shifting cast of people who have decided to tolerate, pay attention to, or actively support, an unprecedented expansion of artists’ prerogatives to create what a biologist might call “hopeful monsters” – variations, hybrids, and mutations that altered inherited definitions of what could be. [... M]odern art [...] could not survive outside this climate.

[C]ultural innovation takes two. It requires someone understanding how the rules might be changed, and acting on and transforming those rules; but then it also takes someone standing on the sidelines to value this innovation rather than demeaning or suppressing it.

Het lijkt mij duidelijker om te spreken van (een) subklimaat, subcultuur e.d. Dat opent zicht op verschillende van die subculturen, inclusief hun samenhang. Een ogenschijnlijk paradoxaal geval van samenhang is uitsluiting resp. inkapseling. Dat is een – verdere – verklaring die in Varnedoe’s boek ontbreekt, maar m.i. juist geldt voor zgn moderne kunst.

Simplistisch geschetst telt een samenleving één (over)heersende cultuur. Daaraan verandert een revolutie doorgaans niets, niet duurzaam. Ongeacht wisseling van machthebbers, wijzigt de aard van de macht vooralsnog ... niet; uitgangspunt blijft erkenning van uiteindelijk één waarheid. Mocht de waarheid voor een bepaalde kwestie onverhoopt niet beschikbaar zijn, al dan niet vervallen verklaard door de nieuwe bewindvoerders, dan geldt er uiteindelijk altijd weer één macht om haar prompt alsnog resp. anders te bepalen. Kortom, de politieke subcultuur van macht & bestuur heeft traditioneel moeite met variëteit, pluriformiteit enzovoort.

Voor allerwege productief maatschappelijk verkeer is variëteit echter kenmerkend, voor beschaving ronduit noodzakelijk. Er zijn mensen die dat inzien en willen agenderen. Volgens gevestigde autoriteiten, ja, ik weet het, dit is een pleonasme, handelen zij aldus subversief. In wat nu een voormoderne samenleving kan heten, pasten en – hedendaagse dictaturen genoeg, helaas – passen gezaghebbers extreem geweld toe als oplossing van hun probleem. Rechtsstatelijke instelling heeft principieel echter niets veranderd aan de behoefte van overheid en zakelijke elite om variëteit door onderdanen en, vooruit, arbeiders, zoveel

mogelijk te beperken, en wat onverhoopt resteert zo veel mogelijk te beheersen. Ja, ik overdrijf wellicht, maar in dit korte bestek ga ik voor duidelijkheid.¹ Goed, wat in allerlei opzichten inderdaad humaner is, zijn de moderne maatregelen. De brandstapel is vervangen door een open ruimte om afwijkende opvattingen te cultiveren.

Echter slechts schijnbaar open, want dat onvoorspelbare gedoe moet feitelijk (dus) in een vergaand aparte subcultuur gebeuren. Daarvoor is de naam reservaat passend. Het is immers niet de bedoeling dat iemand of, beter gezegd, een – in de ogen van de leden van de heersende elite – antiautoritair idee ontsnapt met bederf alom tot gevolg. Mede daarom omvatten maatregelen voldoende borging, zonedig zelfs aansporing, om het reservaatleven draaglijk te maken en houden juist voor wie extra luid en duidelijk een reële variëteitboodschap verkondigt. De beheersing is uiteraard optimaal indien iemand niet eens doorheeft dat hij in een reservaat verkeert en daardoor zowaar zichzelf beperkt in deelname aan ruimer maatschappelijk verkeer. Verder helpt het voor de rust buiten het reservaat om erbinnen concurrentie aan te wakkeren; laten reservaatbewoners elkaar het leven maar zuur maken (wat ze natuurlijk pas doen omdat ze feitelijk nauwelijks een kant opkunnen, maar de oorzaak van frustratie niet of nauwelijks beseffen). Zolang ze daar druk mee zijn, kunnen ze het ergens anders niet zijn, nietwaar?

3. Reële ommuring

De beheerder van een reservaat meent het recht te bezitten zich niets te hoeven aantrekken van wat de reservaatbewoners haar of hem algemener aanbevelen. Menig reservaatbewoner merkt de cynische houding van de beheerder, ik noem hem hier verder bestuurder,² niet eens op. Dat is voor een kunstenaar enz. ook wel extra lastig wanneer een, zeg maar, buitenstaander zijn werk zelfs zègt te bewonderen en die kunstenaar met afwijkend gedrag niet zozeer mikt op evenwichtiger verhoudingen maar op aandacht voor uitsluitend hemzelf die hij met – alweer schijn van – bewondering wint. Kortom, de vraag moet o.a. zijn, welk bereik die bewondering heeft. En in verband daarmee, wie is eigenlijk buitenstaander?

---

¹ Met mijn overdrijving zou het weleens sterk kunnen meevallen, bijvoorbeeld als ik afga op sinds jaar en dag zeer kritische bijdragen van menig medewerker aan *NRC Handelsblad* over politici & bestuurders inclusief hun gebrekkige integriteit. Op 4 april 2015 viel mij ook nogeens een ingezonden brief (katern *Opinie & Debat*, p. 10) op. Naar aanleiding van – publiciteit over – de kort ervoor “afgeblazen [...] beursgang” van ABN Amro wijst J. Derksen op “het psychologisch mechanisme dat [...] een grote rol speelde: narcistische grootheidphantasieën bij leidinggevendenden.” Toe maar! Wie denkt die Derksen eigenlijk wel dat 'ie is? Enig recht van spreken mogen we hem zeker niet ontzeggen, want naar verluidt is hij “klinisch psycholoog, leidinggevende Studiecentrum voor Narcisme, Psychopathie en Autisme, Radboud Universiteit Nijmegen.” Dus, daar gaat 'ie. Derksen stelt dat

[l]eidinggevendenden met bovengemiddelde narcistische trekken [...] niet in[zien] dat [organisaties] (net als mensen) fragiel en kwetsbaar zijn. In hun onnipotentie fantaseren ze dat de ‘*sky the limit*’ is[...].
A]busievelijk geloven [ze] dat ze een hele bijzondere bijdrage leveren. Indien ze ook nog wat psychopatisch zijn (en dat is geen uitzondering) zien ze zelfs vaak in dat hun bijdrage niet bijzonder is, maar zijn ze alleen uit op eigen gewin en manipuleren anderen [...] zoveel ze kunnen. Zijn ze ook nog wat autistisch, dan functioneren ze sociaal gebrekkig, laten ze zich niet corrigeren en hebben ze gebrek aan empathie[...]. Veel mensen aan de top worden gekenmerkt door een combinatie van deze psychologische stijlen: [...] een destructief psychologisch mengsel. [...] Nederlandse managers en leidinggevendenden scoren volgens ons vergelijkende onderzoek naar emotionele intelligentie toch al erg laag op sociale verantwoordelijkheid. [Ik pleit voor] een eerste stap [...] op een pad waar [...] Nederland nu erg aan toe lijkt te zijn.

Kortom, dan druk ik me zelfs nog reuze mild uit. Overigens maakt Derksens ondertekening als “leidinggevende” dan weer nieuwsgierig naar hoe hij naar voren komt in dat “vergelijkende onderzoek,” ervan uitgaande dat hijzelf ook deelnam.

² Bijvoorbeeld manager kan ook, maar ik leg in dit opstel de nadruk op (de) overheid. Verder gebruik ik korthedshalve slechts mannelijke voornaamwoorden.

Mijn idee is, dat moderne kunst voor de vergaande gespeelde bewonderaar een eenzijdige afspraak vormt voor geringe invloedssfeer. De autoritaire bewonderaar, daarmee bedoel ik hier nogal karikaturaal een bestuurder, waakt ervoor dat de boodschap van de kunstenaar, als zo'n gezagdrager er überhaupt iets van begrijpt, de reservaatgrens niet overschrijdt. Met andere woorden, in de autoritaire subcultuur doet de bestuurder er niets mee, integendeel. Sterker nog, de louter plaatselijke erkenning van variëteit, zeg ook maar isolering, dient hem het alibi te verschaffen om variëteit elders zelfs te bestrijden. Uiteraard, dat mag best iets kosten. De kunstenaar die zich met zulke (im)materiële opbrengsten tevreden stelt, af en toe een opdracht, af en toe een prijs, wekt op zijn beurt slechts de valse schijn van engagement. Volgens Varnedoe begint moderne kunst daar wel mee, te weten met de behoefte van een individu om een bijdrage aan een doorbraak te leveren, noodgedwongen als (*A fine disregard*, p. 22)

an outsider within one's own world, to try new meanings for old forms, and attack old tasks with new means, to accept the strange as useful and to reconsider the familiar as fraught with possibility.

[... O]rigins [lie] in just such occasions, when individual acts of conviction deflect known but neglected potentials to meet a field of latent but undefined opportunities, and thereby empower whole new systems of unpredictable complexity, with far more than intramural appeal.

De aantrekkingskracht van moderne kunst, eigenlijk van wat dan ook, raakt onmiddellijk getemd door het onvermogen van machtsdragers annex bestuurders. Zij wijzen reële variëteit als bedreigend af, want daardoor zou bestuurbaarheid gevaar lopen, zou allemaal onpraktisch zijn, nooit kunnen ... werken, enzovoort. Zulke ontwijkende reacties dienen vaak ter bescherming van beperkt opgevat eigen belang. Voor wèrkelijke beschaving gaat het natuurlijk om evenwichtige verhoudingen tussen mensen met hun gevarieerde belangen; daarvoor moeten politici en bestuurders variëteit als verrijkend verwelkomen en stimuleren: verschillen in samenhang op maatschappelijke schaal. Wij verlammen onze samenleving echter met daadwerkelijke selectiecriteria voor ons bestuurs(sub)systeem waardoor mensen op beslissende posities raken die nu net de eigenschappen missen nodig voor een kwalitatief andere facilitering van maatschappelijk verkeer. Die beperking van gangbare heersers nam overigens Plato reeds op de korrel door te pleiten voor filosofisch koningschap van de staat. En dat ergens wel degelijk muren staan, schrijft Varnedoe letterlijk. Om ze duurzaam op hun minst van wèrkelijke openingen te voorzien, is helaas zoiets als een Paard van Troje nooit genoeg. Zo is één verschil al, dat verkeer moet gaan lopen van binnen naar buiten, in plaats van andersom (want dat is er al; dat is het voederen van de kunstenaars door de bestuurders). De kunstenaar is echter gekortwiek, en kan er zelfs niet af en toe overheen vliegen. Zodra dat met een bepaald modern kunstwerk wèl lukt, wordt subiet verklaard dat het géén kunst is maar agitatie oid, allochtoon, ga zo maar door. Nog effectiever blijkt het om een werk compleet te negeren, wat natuurlijk eenvoudiger lukt met monopolie over aandachtsmiddelen (waarvoor datzelfde onvermogen in bestuurskring praktisch borg staat).

4. Enkele lotgevallen van een werk

Zoals gezegd is Metapatroon een modelleermethode annex –taal. De aanleiding voor die naam was het schrijven van een boek. Dat boek wilde ik de naam van de methode/taal als titel geven. Op z'n Engels is dat *Metapattern: context and time in information models* (Addison-Wesley, 2001) geworden. De methode/taal had ik pakweg tien jaren eerder bedacht, zie *Multicontextueel paradigma voor objectgerichtheid: naar de vijfde objectvorm voor flexibiliteit van informatievoorziening* (1991).³ Ofwel, vanaf ongeveer 1990 span ik me in om

---

³ Voorafgaand aan het schrijven van genoemd boek vertaald naar het Engels als *Multicontextual paradigm for object orientation: a development of information modeling toward fifth behavioral form* (1999).

interesse in Metapatroon te wekken. Mijn ervaring is dat ik daarmee voortdurend tegen muren aanloop.

Maar dat boek dan? Die gereputeerde uitgeverij heeft 't toch maar mooi laten verschijnen. Ja, dat klopt. En daarvoor heeft die uitgever het manuscript inderdaad laten beoordelen door twee personen die zij terzake deskundig achtte. Nu is Metapatroon kwalitatief anders, wat noodzaakt tot relativering van hun deskundigheid. Afwijzend was hun oordeel gelukkig niet, maar zij waren ook weer niet zodanig enthousiast dat de betrokken medewerker van de uitgeverij als het ware blind tot publicatie besloot. Zo bleef het manuscript liggen ... Na verloop van tijd was ik dat beu. Blijkbaar heb ik toen de juiste snaar bij de uitgeverijmedewerker geraakt door – alles per email – te suggereren dat hij het gewoon niet aandurfde. Zowat per omgaand bericht liet hij zijn positieve besluit weten. Tja, hoe een koe een haas vangt ...

Intussen had ik in de tweede helft van 1999 een academisch proefschrift geschreven over grondslagen van de modelleermethode/-taal. Daarop zou ik in 2000 aan de Universiteit van Tilburg – of hoe die instelling tegenwoordig ook heet – promoveren. Alles liep op rolletjes, totdat de rector magnificus bezwaar maakte. Ik neem aan dat één van de aangezochte leden van de promotiecommissie een klacht ingediend had en ik vermoed dat het Thomas A. Sebeok (1920-2001) was die mijn beoordeling van het semiotische werk van zijn maat Umberto Eco onwelgevallig geweest moet zijn. Promotor C.A. Th. Takkenberg (ca. 1941-2012) kon c.q. wilde mij echter niet uitleggen wat er verkeerd aan mijn tekst was (die hij eerder hoogstenergiek dóórgewoven had). Het moest in elk geval ineens principieel anders. Op mijn beurt vond – en vind – ik, graag of niet. In R.E. Maes vond ik aan de Universiteit van Amsterdam een nieuwe promotor. Nee, ik geloof niet dat mijn voltooide manuscript hem overtuigde (als hij het al ooit min of meer zorgvuldig heeft gelezen). Wat m.i. hielp, was dat mijn boek *Metapattern* inmiddels was verschenen, uitgegeven door Addison-Wesley nog wel en inclusief beoordelingen. Met mij kon hij dus onmogelijk risico lopen, nietwaar? Ik heb voorts de indruk dat afwijzing door zo'n provinciaal geachte universiteit als de Tilburgse het wel goed deed om in Amsterdam ermee dóór te kunnen. En uiteraard levert een promotie voor de universiteit geld op; in mijn geval kostte dat dus nauwelijks moeite. Al met al duurde het tot september 2002 voordat ik op *Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism, including conceptual grounds of business information modeling* promoveerde. Er gebeurde pas weer iets, toen ik gewoon maar een datum bepaalde en een zaal voor het promotie-examen reserveerde. Zo'n duwtje had 'het systeem' blijkbaar nodig. Nee, er is geen enkele aanwijzing dat in academische kring ooit iemand naar dat proefschrift gekeken heeft, laat staan serieus bestudeerd. Dat gebeurde evenmin met allerlei zgn working papers die ik als zgn research fellow bijdroeg aan PrimaVera, het onderzoeksprogramma in informatiemanagement van Maes' vakgroep.⁴

Rond de eeuwwisseling waagde de Nederlandse overheid een zoveelste poging om informatiebeheer te verbeteren met zgn basisregistraties. Daarvoor werd (dus) een (verander)programma opgezet, ditmaal met de naam Stroomlijning Basisgegevens (SBG). Met het zojuist verschenen boek *Metapattern* nam ik contact op met kwartiermaker, en later programmamanager, S.B. Luitjens. Ik slaagde er niet in om hem tot de m.i. voor stelselmatige opzet van basisregistraties evident noodzakelijke variëteitbenadering te bewegen. Dat lukte pas – of lijkt dat achteraf bezien maar zo? – toen Luitjens aan het afronden was. Nou ja, beter laat dan nooit, vond – en vind – ik. Ik nam daarom graag een opdracht(je) aan om Metapatroon middels een gezamenlijke publicatie aan de doelgroep van SBG voor te stellen.

---

⁴ Wat die groep dan wel deed, was blijkbaar geen succes; enkele jaren geleden is zij opgeheven. Ook de website met working papers is verdwenen. De papers die ik schreef, 'staan' sindsdien op [mijn eigen website](#).

Het resultaat is *De klacht van de Keten, een Erasmiaans perspectief op Stroomlijning Basisgegevens* (met S.B. Luitjens, Handomdraai #4, Stroomlijning Basisgegevens, 2003).⁵

Luitjens' volgende klus bleek de opnieuw tijdelijke functie van manager van het programma Architectuur Elektronische Overheid. Er zou nogmaals een beleidsnotitie moeten komen, algemener van strekking dan basisregistraties, en Luitjens had m.i. de juiste visie dat er met "elektronische overheid" als onderwerp o.a. een nadere informatiekundige beschouwing nodig was. Voor het opstellen van wat hij een "schetsboek" noemde, gaf hij mij enige tijd later een volgende opdracht. Daarvan was het resultaat *Informatieverkeer in publiek domein: schetsboek over architectuur en ontwikkelpaden voor de elektronische overheid* (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004).⁶ Expliciet bracht ik Metapatroon daarin minder ter sprake, maar reële variëteit meer in het algemeen en informatievoorziening met daarvoor passende variëteit. Opnieuw bleek niemand erin geïnteresseerd. Van het verkeersbeginsel voor inrichting van voorzieningen volgens infrastructurele insteek,⁷ ook en vooral voor informatieverkeer op maatschappelijke schaal, raakte zeker onder besluitvormers niemand doordrongen. Dat is nog steeds zo.⁸

Hoewel Luitjens nooit Metapatroon tot in de finesses wilde vatten, en dat hoeft in zijn positie ook helemaal niet, voelde hij m.i. wel aan dat er iets grondig bleef misgaan door feitelijke ontkenning van reële variëteit in de gangbare opzet van informatievoorziening. Hoe dan ook gaf hij groen licht voor mijn extern adviseerschap voor het Bureau Forum Standaardisatie (BFS). Dat bureau was ondergebracht bij GBO.Overheid, waarvan de naam later in Logius gewijzigd is en Luitjens tot directeur benoemd was. Bij (B)FS daagde het besef dat standaardisatie veeleer als een middel moest gelden, met – stroomlijning van – interoperabiliteit als doel. Dankzij focus op interoperabiliteit zijn verschillende deelnemers aanwijsbaar, nee, ik miste mijn kans niet, die eventueel verschillende betekenissen toekennen aan ogenschijnlijk dezelfde informatie. Wie eenmaal zover is met erkenning van reële betekenissenvariëteit, staat alweer wat opener voor hulpmiddelen met zgn passende variëteit. Zo kon ik vervolgens namens BFS enkele modelleervoorbeelden met Metapatroon uitwerken, met als eerste *Stelselmatige semantiek door Suwinet* (21 april 2008). Voor eigen rekening en risico van – mijn bedrijf – Information Dynamics had ik intussen notities gemaakt over

---

⁵ Dergelijke publicaties stelt de overheid allang niet meer beschikbaar. Daarom heb ik dat met *mijn eigen website* overgenomen. Burgerplicht, zeg maar.

⁶ Tegelijkertijd verscheen de luchtiger opgezette publicatie *Stelselmatige dialogen over de elektronische overheid* (P.E. Wisse en W. van Hees, Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004).

⁷ Ik herhaal graag dat ik, aanvankelijk als metafoor opgevat, het verkeersbegrip voor informatievoorziening leerde van J.R. van Rees. Van Rees was destijds, 1981, nog wetenschappelijk medewerker aan de TH Delft (waarvan de naam later veranderde in TU Delft) en in die hoedanigheid had hij mij enkele jaren eerder tijdens mijn afstudeerperiode begeleid. Toen ik hem wat later wederom sprak, wees hij op de noodzaak om onderscheid te maken tussen autotechniek en verkeerstechniek. Bij mijn weten heeft Jaap dat verkeersbegrip voor informatieverkeer nooit verder vervolgd resp. ontwikkeld. Voorzover ik dat deed, en probeer te blijven doen, heeft hij er dus wèl de kiem voor gezaaid.

Toen Van Rees duidelijker informatiearchitectuur als vāk en de informatiearchitect als bijbehorende beroepsbeoefenaar wilde positioneren, werkte ik met hem samen voor enkele publicaties waaronder het boek *De informatie-architect* (Kluwer Bedrijfswetenschappen, 1995). Voor Metapatroon heeft Van Rees zich helaas nooit geïnteresseerd; hij werkte aan een theorie van zgn informatieruimtes, maar daarin zag ik geen methodische behandeling van variëteit.

⁸ Wat probeerde ik verder zoal met 'onze' overheid? Een greep ... In 2006 gooide ik een balletje op bij ICT Regie, ingesteld om vernieuwing met digitale technologieën te bevorderen. Dat bleek echter niet het adres voor iets ... nieuws; zie *Klachten spel*. En de Algemene Rekenkamer ging inhoudelijk domweg niet in op een suggestie voor heroverweging van het controleobject en waarop zij met opbouwende aanbevelingen dient te mikken; zie *Aanspreekpunt voor infrastructuur voor informatieverkeer, open brief aan de president van de Algemene Rekenkamer, 28 juni 2008* en *Reële verhoudingen*.

modellering à la Metapatroon van de voornaamste basisregistraties.⁹ Bijelkaar waren ze voor hoofd BFS, P.M.H. Waters, aanleiding om mij opdracht te verstrekken om zulke deelmodellen op te nemen in een enkel, algeme(e)n(er) bemeten ontwerp. Dat heeft *Oefenschema: basisregistraties enz.* (29 juli 2008) opgeleverd.¹⁰ Er leek verder gewerkt te gaan worden aan momentum voor Metapatroon, toen Waters zich op versterking van draagvlak ervoor richtte en dáárvóór Metapatroon onafhankelijk en aldus redelijk gezaghebbend wilde laten evalueren. Daarmee was ik het, natuurlijk, erg graag eens. BFS huurde er een medewerker van het Telematica Instituut (waarvan de naam later veranderde in Novay) voor in. Aan voorlichting over en uitleg van Metapatroon waren Information Dynamics-medewerker Martijn Houtman en vooral ikzelf veel tijd kwijt. De betrokken Novay-medewerker moest uiteraard van kwalitatieve insteek (lees ook: paradigma) wisselen; dat is nu eenmaal moeilijk, zo niet onmogelijk. Tegelijk hield ik afstand tot zijn beoordeling om de onafhankelijkheid ervan niet te schaden. Voor dat evaluatieverslag, zie bijlage C van het rapport *Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen* (Bureau Forum Standaardisatie, 19 juni 2009).¹¹ De bijlagen B en D zijn van mijn hand en gewijd aan verdere modelleervoorbeelden plus een werkend informatiesysteem met Metapatroon. Ook na evaluatie heb ik in opdracht van BFS nog enkele modellen met Metapatroon ontworpen.¹²

Maar heeft dat allemaal dan niets opgeleverd? Nee, integendeel zelfs, want BFS en Novay veroorzaakten kort erna een noodlottige wending. Voor wat BFS “opschaling” noemde en waaronder ik ruimere toepassing van Metapatroon te verstaan gegeven kreeg, ging BFS verder in zee met Novay. Er kwam een consortium. Waarom? Omdat consortia een middel zouden bieden voor invoering van overheidsbeleid. Daarom is de overheid scheutig met subsidie. Van weersomstuit zijn organisaties zoals TNO en Novay zich voor hun omzet (lees ook: financiering) gaan specialiseren in het bedenken en beheren van ... consortia. Om voor innovatiesubsidie in aanmerking te komen, moeten de voorgenomen activiteiten echter als voldoende nieuw worden voorgesteld. Tja, wat doe je als je zelf niets kunt bedenken? Voor de ruime subsidieaanvraag bleek nota bene dezelfde Novay-medewerker allereerst zijn eerdere conclusies over Metapatroon als modelleermethode annex –taal en daarmee reeks bereikte resultaten, opgesteld in opdracht van BFS, voor het a.s. consortium vrijwel letterlijk overgeschreven te hebben als een nader te onderzoeken idee plus onderzoeksplan. Dat alles, uiteraard, om de indruk van nieuwheid niet te verstoren, zónder vermelding van Metapatroon

---

⁹ Zie *Stelselmatige semantiek door Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (GBA)* (6 mei 2008), *Stelselmatige semantiek door Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) en Basisregister Ondernemingen en Rechtspersonen (BOR)* (2 juni 2008) en *Stelselmatige semantiek door Uitvoeringsorganisatie* (juni 2008).

¹⁰ Engelstalige versie: *Open system of systems' semantics: practice pattern: beyond central registers etc.*

¹¹ Hoe deskundig resp. onafhankelijk dat resultaat werkelijk is, kan overigens worden betwijfeld. De beoordelaar leek het nog steeds niet echt te snappen en als opdrachtgever wilde BFS overduidelijk een gunstige beoordeling. En voor draagvlak blijkt het ook niet helpen. In elk geval heeft evenmin naar aanleiding van die evaluatie iemand mij ooit op Metapatroon aangesproken. Wat uiteraard ook niet hielp, was dat de betrokken Novay-medewerker zijn beoordeling later verhulde om sier te maken inclusief subsidiefraude te plegen met een platte nabootsing van Metapatroon; zie ook verderop.

¹² Zie *Modellering gerelateerdebegrip* (bewerkt opgenomen als hoofdstuk 5 resp. bijlage f in: *Analyse van gerelateerdegegevens in het kader van RNI*, BFS, 31 oktober 2009), *Modellering werkgeversbegrip* (bewerkt opgenomen als hoofdstuk 3 resp. bijlage b in: *Praktijkmodellering van het begrip werkgever*, BFS, 30 november 2009, met bijbehorend *contextueel-semantisch overzichtsdigram*), *Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantisch diagram met Metapatroon* (BFS, augustus 2010, Engelstalige editie: *Resident, designing a contextualized semantic diagram with Metapattern*) en *Semic's Core Person Contextualized* (BFS, oktober 2010). Voor een artikel van Waters, *Op weg naar een stelselmatige aanpak van authenticatie en autorisatie*, dat later bewerkt tot hoofdstuk met de hypothetiserende titel *VN kiest voor Nederlandse i-pass* opgenomen is in de bundel *Interoperabel Nederland* (Forum Standaardisatie, 2011), maakte ik met Metapatroon de *illustraties*. Oh ja, voor Forum Standaardisatie besteedde ik het allermeeeste tijd aan samenstelling van de bundels *Eerlijk zullen we alles delen: verkenningen naar interoperabiliteit* (2008) en *Interoperabel Nederland* (2011).

en ook zònder enige verwijzing naar zijn eerdere beoordeling in opdracht van BFS. Zo verkreeg Novay samen met TNO een aanzienlijk bedrag aan innovatiesubsidie voor ... wat allang bestond.¹³ BFS vond het blijkbaar wel best, waarschijnlijk omdat daardoor zijn eigen budget nauwelijks aangesproken behoefde te worden. Als resultaat kwam het consortium vervolgens met een rapportje dat in navolging van de evaluatie nogmaals een – korte, nagenoeg identieke – beschrijving van Metapatroon gaf, maar het ditmaal onder eigen naam valselijk claimde als eigen bedenkfel. Dat was, kortom, niet nieuw, maar oud.¹⁴

Indien ik aan bedrog enz. méégewerkt zou hebben, had ik natuurlijk verdere kansen grondig vergooid. Dàt heb ik me tenminste voor Metapatroon niet laten gebeuren.¹⁵ Maar, nee, er een steek verder mee gekomen ben ik nog altijd niet ...

Nee, helemaal waar is dat niet, gelukkig. H.J. van Til en ik spreken en schrijven elkaar alweer ruim tien jaren intensief over betekenisvariëteit en over de methodische mogelijkheden van contextuele verbijzondering à la Metapatroon. Dat heeft o.a. geleid tot enkele gezamenlijke¹⁶ en een nog grotere verzameling eigen publicaties over contextuele verbijzondering door Van Til.¹⁷

Wat ik maar onvermeld laat zijn allerlei pogingen die ik ondernam om andere bedrijven in Metapatroon geïnteresseerd te krijgen. Vooruit, laat ik Gartner noemen. Dat beweert, okee, voor betalende klanten, een overzicht van ontwikkelingen te bieden. Overzicht? Mijn ervaring is dat je óók moet betalen om Gartner ergens naar te laten kijken. Maar daar had, en heb, ik natuurlijk geen zin in. Om vergelijkbare redenen hield ik later afstand tot zo'n consortium. Wie meedoet, heeft op voorhand ontwikkeling van evenwichtiger verhoudingen ondermijnd. Ja, daardoor blijft verandering moeilijk. Maar wie zich compromitteert, kan onmogelijk nog opbouwende bijdragen leveren.

Terdege besef ik dat de meeste mensen die Metapatroon geen enkele overweging waardig achten, of hooguit in strikt eigenbelang de schijn van aandacht eraan schenken, hun verwaarlozing, nalatigheid e.d. de gewoonste zaak van de wereld vinden. Moet ik het ze maar duidelijk kunnen maken ... Als mij dat niet lukt, tja, eigen schuld. Toch?! Klopt, natuurlijk

---

¹³ Valselijke toeëigening van werk van een ànder en daarop gebaseerde subsidie-inkomen vormen natuurlijk geen solide basis voor voortbestaan. Begin 2013 heeft Novay zijn activiteiten gestaakt. TNO geniet onverminderd een bevoorrechte positie. Wat mij betreft hebben ze innovatie alleen maar om zeep geholpen.

¹⁴ Waarom riep ik niet de hulp in van mijn eerdere promotor? Hij zou plagiaat van Metapatroon toch in één oogopslag kunnen bevestigen? Daarvoor zou hij mijn proefschrift echter grondig bestudeerd moeten hebben en daaraan was ik ernstig gaan twijfelen. Ik deed ditmaal niet eens moeite, nadat hij mijn eerdere pogingen om met hem over Metapatroon te spreken had overstemd met verhalen over de heilzame werking van regelmatige darmspoeling. Ja, dat zal wel, maar daarvoor was ik niet gekomen. Het verband ervan met het informatiekundige thema waarop ik hem dacht te kunnen, zelfs moeten, aanspreken, ontging me. En toen ik dat plagiaat ontdekte, was hij blijkbaar nòg exclusiever bezig met zakelijke exploitatie van een postacademische opleiding. Gescharrel in een reservaatje, zou ik het volgens het begripkader in dit opstel noemen. Het lijkt me duidelijk dat de universitaire vakgroep daarvan de dupe is geworden (want die is dus opgeheven, zie ook een voetnoot hiervoor). Hoe dan ook meende ik ook daar helaas geen steun te kunnen verwachten, wat inderdaad merkwaardig is, zo niet treurig.

Wie nu denkt, ja, maar wat is die academische doctortitel dan waard? Goede vraag!

¹⁵ In twee delen heb ik *Zwartboek consortium E.* opgesteld, zie *Hoofd op hol* (deel 1, september 2010- april 2013) en *Met klachten over integriteit enzovoort moet je blijkbaar geen haast hebben* (deel 2, vanaf april 2013). Tot slot van deel 2 is een lijst met – verwijzingen naar – verdere publicaties opgenomen.

¹⁶ Tot dusver: *Multifocaal netwerkmodel* (2006), *Data en diensten op orde met Metapatroon: algemene verkenning van stelselmatige oriëntatie* (2012) en *An intermediary metasystematics* (2013).

¹⁷ Zie daarvoor de *website van Van Til*. Van Rees bracht ons met elkaar in contact. Het zou me trouwens niet verbazen wanneer diens opzet daarbij was om verlost te raken van Van Tils voortdurende aanzetten tot informatiekundige discussie. Omdat ik zulke discussie noodzakelijk acht, en het gemis in ruimer verband sterk betreurt, heeft Van Rees in elk geval mij daarmee een groot plezier gedaan.

moet ik van mijn kant mijn uiterste best doen voor welslagen van communicatie. Als de werkelijkheid naar mijn stellige indruk nu eenmaal gevarieerd in elkaar zit, om het populair te zeggen, vind ik dat er geen ontkomen aan is om die variëteit tot uitdrukking te laten komen. Dat kan iemand anders lastig vinden, maar volgens mij doet hij met ontkenning een poging om m.i. reële variëteit te ontkennen en aldus gevolgen voor evenwichtiger verhoudingen te vermijden.

5. Radicaal precisiewerk

Ik vind dus dat – ik met – Metapatroon naar zoiets als een reservaat verbannen ben. Dat is tegen mijn zin. Ik doe pogingen een ruimer publiek te bereiken, maar tot dusver vergeefs. Als dat zo is, moet ik het maar als compliment opvatten? Dan betreft Metapatroon kennelijk een heuse paradigmawissel en, ja, mensen weten domweg niet wat ze ermee moeten. Dan doen de meeste mensen (dus) maar ... niets. Zoiets heeft tijd nodig, veel tijd. De kortste route loopt via verandering van onderwijs, maar over de curricula enz. gaan ook weer mensen ...¹⁸

Enfin, van Varnedoe leerde ik dat moderne kunst naar variëteiterkenning streeft. Het is weer mijn idee dat zulke kunst met haar beoefenaren dáárom onderhevig raakt aan gedragsbeperking; zoals gezegd, invloed blijft tot een reservaat beperkt. Maar dat Metapatroon onder een beperkingsregime gebukt gaat, wil uiteraard nog niet zeggen dat óók Metapatroon moderne kunst is. Daarvoor is inderdaad meer nodig. De kwalitatieve duiding door Varnedoe van moderne kunst als – uitdrukking van – “disregard” blijkt echter precies wat karakteristiek is voor Metapatroon, variëteit dus, en met welke opzettelijk minimalistische middelen Metapatroon tot inzicht erin helpt. Met “disregard” geeft Varnedoe overigens in één woord al aan dat moderne kunst inherent kritisch is, moet zijn, en daarom nooit een juichend onthaal buiten enge muren mag verwachten (of het moet erbuiten éénkennig als propaganda dienst doen, maar dan is het dus géén kunst meer, en zeker geen moderne).

Laat ik een omschrijving door Varnedoe erbij halen (*A fine disregard*, p. 21):

Modern art's most salient and valued attributes have to do, not with absolutism and exclusivity, but with this heterogeneous inclusiveness and unprecedented open-endedness, in its means, its concerns, and its audience.

Wat helaas niet klopt, volgens mij, is Varnedoe's bewering dat moderne kunst vanwege “attributes” zoals “heterogeneous inclusiveness and unprecedented open-endedness” hogelijk wordt gewaardeerd. Dat wordt moderne kunst vanwege die eigenschappen juist ... niet, althans niet in de subcultuur van politiek & bestuur. Wie ik samenvattend bestuurders noem, zijn de mensen die van burgers zoals u en ik de sleutel tot veranderingsprocessen toevertrouwd gekregen hebben. Wat wij verlangen is orderlijk verloop. Maar zonodig dus wèl aanpassing, beweging, enzovoort. Wat zij ervan maken is handhaving van wat zij als de orde opvatten (als zij daarvan al een nader idee hebben). Ja, ik weet het, ik overdrijf, maar laat me aub even gaan. Dat komt dus neer op hùn orde. Echt waar (*A fine disregard*, p. 263),

[o]ur mind [...] processes the world falsely, according to conventional ways of seeing to which we have become so accustomed that they are invisible and preconscius.

Zonodig doen bestuurders e.d. alsòf zij de boodschap van ruimere, veranderlijke variëteit verstaan èn ernaar zullen handelen. En wie weet is er soms een bestuurder die dat nog meent

---

¹⁸ In de loop der jaren bezocht ik achtereenvolgende decanen van de faculteit Techniek, Bestuur & Management van de TU Delft (voorheen TH Delft). Als zwaartepunt geldt daar infrastructuur, hoera, maar aandacht voor infrastructuur voor informatieverkeer en dat het treffen van voorzieningen ter facilitering van reële betekenissenvariëteit een nieuw vāk is, waarvoor (dus) hoognodig een passende vakopleiding moet komen, is blijikbaar nog altijd een brug te ver.

óók. Hoe lang houdt hij dat echter vol? Er dreigt verstoting uit de bestuurskring. Zij weten als de besten dat je moet vermijden in het (kunst)reservaat terecht te komen als je nog enige invloed wil houden.

Metapatroon vind ik goed voor de burgers, dus voor mensen in samenleving. Het lijkt mij zonneklaar waarom. Dankzij Metapatroon kunnen voorzieningen voor informatieverkeer worden getroffen die “heterogeneous inclusiveness” faciliteren. Omdat Metapatroon helpt om tot en met dynamiek (!) van verschillen in samenhang geordend te krijgen, is de ermee onderhouden infrastructuur principieel gekenmerkt door “open-endedness.” Wat voor bezwaar valt daartegen eigenlijk nog te opperen? Geloof een bestuurder het niet? Of weigert hij domweg een alternatief te – laten – bestuderen? Maar waarom weigert hij dat dan? Omdat niemand zich verwaardigt dat toe te lichten, moet ik ernaar raden. Ik vrees dat ze zelf(s) géén idee hebben ...

Als voor moderne kunst geldt, dat volgens (*A fine disregard*, p. 21)

a genuinely Darwinian notion of evolutionary origins and growth[...] a roster of forms [is] developed to fit changing conditions [... as] a powerful demonstration of the creative force of contingency – the interaction of multiple mutations with special environments[.]

voldoet Metapatroon precies èn zelfs radicaal. Want Metapatroon telt slechts een enkele uitdrukkingsvorm voor veranderlijke, oneindige betekenissenvariëteit: contextuele verbijzondering. Precies (*A fine disregard*, p. 96),

reductions toward austerity represent what the French call a *reculer pour mieux sauter*, a purifying impulse that leads to a new expansiveness.

De ene vorm laat zich herhaald benutten (recursiviteit), met gerelateerde knooppunten die afhankelijk van focus een bijbehorend wisselende bijdrage aan betekenis leveren (*A fine disregard*, p. 205):

[A] shape or line could be set to doing multiple tasks and representing [...] different things at once.

Als grenswaarde dient (een) horizon. Een object kan slechts verkeren in “special environments,” zeg algemener in situaties, en per situationeel object bestaat dienovereenkomstig specifiek gedrag. Door een situatie met een context te beschrijven, is de specifieke betekenis volgens situationeel objectgedrag met nodige en voldoende precisie contextueel bepaald.¹⁹ De radicale enkelvoudigheid van Metapatroon bedoelt de aandacht te verleggen naar wat voor communicatie telt (*A fine disregard*, p. 103):

What do these forms *mean*?

Hoor eens, dat begrijpt toch geen hond! Ach, wat begrijpen bestuurders dan wèl, vooruit, inhoudelijk, van waarover zij beslissen? En zo moeilijk is het bij wat nader inzien helemaal niet. Iedereen ervaart van zichzelf verschillend gedrag in verschillende situaties, terwijl hij volhoudt dezelfde persoon te zijn gebleven. Welnu, dat bijkans banale besef heb ik onder de naam Metapatroon, zo radicaal als ik maar kon verzinnen, geformaliseerd. Niets meer en niets minder, klaar. Daardoor ziet het er gauw ondoorzichtig uit, dat gebeurt nu eenmaal met elke vakdiscipline. Maar ingewikkelder dan wat iedereen uit eigen ervaring(en) kan nagaan, is het au fond heus niet. Dat maakt de ontwijking van resp. weerstand tegen Metapatroon overigens des te opmerkelijker en doet verdringing vermoeden. Dat zou psychoanalytisch niets nieuws zijn, te weten de verdringing van het eigen verdringingsproces, dus geëxternaliseerd als verdringing van de bedreigende ànder ... naar een reservaat.

---

¹⁹ Uitgebreide documentatie is beschikbaar via [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#) (Information Dynamics).

6. Stom idee, verdeling van eenheidskoek

De voortdurende verbanning die ik met Metapatroon ervaar, verklaart stellig dat ik me juist geveleid voel door Varnedoe's kenschetsen van moderne kunst. De verleiding vind ik inderdaad onweerstaanbaar om aan zijn analyse verdere aanwijzingen te ontleen voor het moderne kunstkarakter van Metapatroon. Zo doet Varnedoe mij sterker het stigma beseffen dat de bedenker van wat dan ook kan treffen. Hij ziet moderne kunst o.a. als (*A fine disregard*, p. 22)

the product of individual decisions to reconsider the complex possibilities within the traditions available to them, and to act on basic options that were, and remain, broadly available and unconcealed.

Wat Varnedoe stelt, is dat het individu in kwestie over macht beschikt. Maar wacht eens even, macht? Daar zijn wij, bestuurders, toch van! Ofwel, zo'n vermeende machtsaanspraak geldt prompt als aanval op de orde, kortom, moet krachtig bestreden worden. Is dat soms waarom de overheid dol is op consortia? Door inschakeling van een consortium zou de overheid weleens vooral willen gelijkschakelen.²⁰

De reflexmatige vergissing van bestuurders is dat zo'n individu helemaal niet uit is op macht, zeker niet op hùn macht. Wie dat abusievelijk zo opvat, ook nog eens in de valse veronderstelling dat macht slechts enkelvoudig bezet kan zijn, tja, dan is het hij òf ik. Wat een onzin! Ook bestuurders kunnen er alleen maar beter van worden als realisering van "complex possibilities" binnen bereik komt. Als zij ergens niet bang voor hoeven te zijn, is het voor iemand die serieus over variëteit begint. Het is natuurlijk wel zo, dat bestuurders daardoor aan "exclusivity" inboeten. Maar voor de verandering doen ze ergens aan mee, eindelijk, dat werkt. Dat vergt echter een mentaliteitsverandering waarvan ik even niet weet hoe die ooit lukt. Daarvoor herken ik helaas in Varnedoe's boek bevestiging. Moderne kunst, stelt hij (*A fine disregard*, p. 22),

is conceivable only within a system that is in crucial senses unfixed, inefficient, and unpredictable – a cultural system whose work is done by the play within it, in all senses of the word, in a game where the rules themselves are what is constantly up for grabs.

Voor wie zich een autoriteit waant, volgens een enge opvatting verantwoordelijk voor orde en recht, moet dat een regelrechte gruwel zijn. Weliswaar speelt hij voor 'de media' de verlangde instelling van flexibiliteit steeds ambitieuzer mee, maar daar houdt het ook op. Daardoor blijft veel, herstel, zonder twijfel het allermeeste potentieel onbenut. Als het om infrastructurele voorzieningen voor informatieverkeer gaat, betreft ook Metapatroon maar weer (*A fine disregard*, p. 53)

---

²⁰ Dat zou eenvoudig verklaren waarom Luitjens als directeur Logius, verantwoordelijk voor BFS, als voordeel met dat consortium naar verluidt vooral zag dat daardoor "de afhankelijkheid van u als persoon wordt verkleind" (brief dd. 27 maart 2012). Alsof de overheid daardoor een vrijbrief voor plagiaat heeft, nee toch! Zo werkt het kennelijk wel ..., maar ook weer niet, want de plagiarist begrijpt natuurlijk niet wat er 'staat.' Dat hele consortium is qua "opschaling" geflopt, allemaal voorspelbaar voor wie wèl weet waarover het gaat. BFS heeft er juist mee geblokkeerd wat het zei te willen bereiken, "opschaling." Overigens heb ik de indruk dat Luitjens mij in die brief met zoveel woorden wilde verwijten de persoonlijke afhankelijkheid te bestendigen, en daardoor misbruik van mijn concurrentiepositie te maken. Hoe dan ook, dat is pertinent onjuist (nog afgezien ervan dat Information Dynamics een bedrijf is, met zakelijk belang van dien). Ik heb ook bij BFS van meet af aan ingezet op vakopleiding van informatiekundig ontwerpers. Dat is natuurlijk pas effectief om "afhankelijkheid van [mij] als persoon" te verminderen. Maar, nee, BFS liet zich simpel misbruiken door Novay en wat dat voor averechtse gevolgen heeft voor verspreiding van Metapatroon deed er kennelijk niets toe. Zo is trouwens ook het geld voor modelleer voorbeelden en evaluaties weggegooid. Evaluaties, meervoud? Ja, eveneens in opdracht van BFS stelde Rand een evaluatie van Metapatroon op. Desgevraagd liet die onderzoeker later weten dat waarmee het consortium als eigen modelleermethode/-taal kwam "nothing more than Metapattern with a different name" is. Ik ben me ervan bewust dat gelijkschakeling vooral via het Duitse woord Gleichschaltung associaties kan oproepen.

the composition of a set of conventions – a world made, not found. [...] The important lesson to be learned here, about influence and about the generation of new forms, is, first, that crucial acts of invention can derive from finding new potentials in old, taken-for-granted conventions; and second, that invented devices, and this includes reinvented devices, have the capacity to alter our sense of reality.

Wat grondslagen betreft die ik voor Metapatroon geldig heb willen maken, heb ik inderdaad vooral herontdekt. De zgn semiotische enneade zou er echter niet zijn zonder een cruciale toevoeging met stelselmatige implicaties. Van de Peirceaanse triade (drie onlosmakelijk gerelateerde elementen) naar een hexade (zes) vergde eigenlijk niets meer dan consequente splitsing van het grondbegrip dat dezelfde C.S. Peirce (1839-1914) reeds aanreikte. Nòg een uitbreiding, ditmaal van zes tot negen elementen, een enneade dus, behoort wat mij betreft pas tot de “crucial acts of invention.”²¹ Dat maakt de semiotische enneade tot metamodel van dynamiek van samenhangende verschillen, waardoor met Metapatroon daadwerkelijke betekenissen volgens hun feitelijke “heterogeneous inclusiveness and unprecedented open-endedness” gemodelleerd kunnen worden. Althans, door een informatiekundig ontwerper die zijn vak verstaat. Omdat zulke vakmensen er helaas nog niet of nauwelijks zijn, nee, niet met kennis, vaardigheden èn nota bene ethisch besef berekend op maatschappelijke schaal van verkeersvoorzieningen, moeten we ze met spoed beginnen op te leiden.

Het probleem is dat bestuurders, prima, uitzonderingen daargelaten, maar die zijn dus netzogauw ònmachtig, dat bestuurders naar hun aard zulke lange tenen hebben dat zij onherroepelijk met beide voeten permanent op de rem staan. Tegelijk is het praktisch ònmogelijk om, als je ook maar de minste beweging tot verandering maakt, niet òp die tenen te staan. Zo kan je omzichtig bedoeld tegen een bestuurder wel zeggen, bijvoorbeeld, dat iets (*A fine disregard*, p. 76)

not a criticism [is] of the impoverishment of [the] tradition[, but] a criticism of the narrowness of its use[,] maar hij zal geheid vinden dat hij nu nèt over die “use” gaat en als er iemand ruimdenkend enz. is, dan is hij het wel. Aan die “use” hoeft dus helemaal niets te veranderen, laat staan aan dè traditie. Nee, als antwoord krijg je dat vrijwel nooit. Je hoort voor de zoveelste keer ... helemaal niets. Het blijkt ook zinloos om een bestuurder vervòlgens over uitblijvend inhoudelijk weerwoord een verwijt te maken, want vervolgens begrijpt hij ook dáárvan weer helemaal niets. De herhaalde aanspraak bevestigt slechts haar/zijn maatregel om de samenleving tegen lastige, want onbegrijpelijke mensen te beschermen door ze als het ware in een reservaat zoveel mogelijk te isoleren.

Ja, maar je zou toch zeggen dat de voordelen evident zijn van (*A fine disregard*, p. 76)

a revelation of the unexplored potentials lying within the [...] system, of the richness that [lies] within [our] own heritage.

Hmm, zo ziet een bestuurder het kennelijk niet. De zgn hofleveranciers, een vaak rijk beloonde entourage van interim managers, consultants, programmeurs, en zo door naar wie zich tevreden is gaan wanen met een reservaatleven, doen dat evenmin om hun – vooruitzicht op – opbrengst uit symbiose niet te riskeren. Het lijkt erop dat bestuurders op grond van traditie een koek niet alleen een vast volume toekennen, maar tevens veronderstellen dat het hun opgave is om er niets aan te – laten – veranderen (*A fine disregard*, p. 77):

---

²¹ Zie voor – een beschrijving van – de ontwikkeling van triade tot en met enneade de hoofdstukken 2 en 4 in *Semiosis & Sign Exchange*.

Nota bene, een kunstwerk is óók een teken en als zodanig een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance). Maar wat onderscheidt het ene teken dan van een ander teken, zodat de kwalificering àls kunst opgaat? Kunstdefinities resp. –theorieën zijn er te kust en te keur. Een algemene betekenis van (het) kunstbegrip acht ik echter illusoir. Varnedoe heeft al dan niet bewust vermeden om kunst te definiëren. Feitelijk bespreekt hij enkele tekens en daardoor is zijn analyse nauwelijks ... gekunsteld.

In their eagerness to equate creativity with escape from conventions and with the defiance of tradition, [...] the potential for innovation that [lies] in resources close at hand [is underestimated.]

Ofwel, wàt er valt te verdelen, staat voor een bestuurder netzo vast. Daaruit volgt voor hem dat een voordeel voor de één (wellicht een wat groter stukje van de koek) steevast een nadeel vormt voor de ànder (een navenant kleiner stukje). En die ànder zou hijzelf weleens kunnen zijn. Dat moet hij daarom vermijden, want anders kan hij die vitale opgave niet langer adequaat vervullen, nietwaar? Met andere woorden, als hij het eigen aandeel verzekert, doet hij dat juist in het belàng van ànderen om hùn aandelen te blijven borgen. En als daar weer eens iemand komt die begint over een principieel grotere koek met voor ons allemaal een rijker stuk, moet dat wel een zonderling zijn die gevaarlijke onzin uitkraamt.²² Nòg gevaarlijker is dan iemand die ... Ik ben het eens met Varnedoe's stelling dat (*A fine disregard*, p. 196)

we learn new things by rethinking those we already know.

Laat Metapatroon nu net een middel zijn om tot uitdrukking te brengen wat we allemaal al weten. Het bereik van eenduidige kennis kan immers steeds met een dienovereenkomstige context aangegeven zijn. Daarop kunnen we voor een volgende context voortborduren. Daarvoor heeft iemand die het allemaal allang meent te weten, die niets meer hoeft te leren, geen emplooi.

7. Realistisch meervoud blijkt moeilijk

Wie zich vastbijt in – de beeldspraak van – die ene te verdelen koek, zou weleens vooral bezig kunnen zijn om er zèlf een aanzienlijke hap van te nemen. Waarom bedènken we niet iets anders?²³ Zo'n gewijzigde beschouwing schrijft Varnedoe toe aan – pioniers van – moderne kunst. De crux is (*A fine disregard*, p. 84)

[to] do something new and powerful by doing less[.]

Dat is ook op Metapatroon van toepassing (*A fine disregard*, p. 85):

The potential was readily available in familiar things[. ...] The decision to reconsider these elements differently is all that was needed to produce a totally different world view[.]

De methodische kracht zit 'm in de strikt beheerste beperking van de reikwijdte van betekenis. Voilà, daardoor raakt betekenis eenduidig bepaald. Wat uiteraard allang niet nieuw meer was, betreft de identificatie van context als onderscheidingsmiddel. Voor het treffen van voorzieningen voor informatieverkeer biedt Metapatroon echter een nieuwe manier om context op te nemen (relatief, recursief). Door verschillende contexten kan (dus) beheersbaar, overzichtelijk in verschillende betekenissen zijn voorzien. Voorzover Metapatroon slechts ànders met context helpt omgaan, is er methodisch weinig meer aan de hand dan (*A fine disregard*, p. 99)

the revivification of traditions [...] opening up a set of human potentials.

---

²² Komt daar soms de aanduiding (rare) koekebakker, tegenwoordig koekenbakker, vandaan voor iemand die niet serieus genomen hoeft te worden?

²³ Je zou toch zeggen dat er pas iets valt te verdelen, nadat het gemáákt is. Zodra we ons allereerst daarop richten, maken dus, is ineens het belang van samenwerking duidelijk. Voor optimale bijdragen moeten 'we' gemotiveerd zijn. Dat lukt pas door elkaar aandelen van de opbrengst te gunnen. En zo'n aandeel hoeft voor allerlei mensen heus niet materieel te zijn. Met voldoende materiële bestaanszekerheid, dat natuurlijk wel, doen vele mensen het zelfs vooral om immateriële opbrengst. En dat is helemaal geen koek in de zin van op-is-op, van wat de één opslokt kan de ànder niet krijgen. Het is meer een onuitputtelijk buideltje om thee te zetten waarvan iedereen kan blijven drinken.

Het moet die “opening up” zijn, waarop bestuurders blijkbaar niet zitten te wachten, herstel, waarvan zij zich kennelijk totaal geen voorstelling van kunnen c.q. willen maken, te weten (*A fine disregard*, p. 99)

a whole new dimension of our universe opening up where previously we thought nothing existed.

Nu vind ik de associatie van context met perspectief zeer nauw. Ik merk dit op, omdat Varnedoe moderne kunst deels verklaart als verdere studie naar afbeeldingen volgens perspectief zoals tijdens de Renaissance, dus veel eerder, ontwikkeld, maar dan ... anders. Dat is wat hij bedoelt met “unexplored potentials” en dat moderne kunst “the richness that I[ies] within [our] own heritage” aanspreekt. Volgens Varnedoe was een bepaalde “use” van perspectief ingesleten geraakt, wat vervolgens weer blokkerende invloed op ervaringen had (*A fine disregard*, p. 99):

[W]e [...] find [...] the unavoidable presence of our own conventions for representing, standing always between us and an unobtainable objective representation of the world[.]

Met de moderne kunst wordt onderzocht resp. uitgewerkt wat volgens traditioneel gebruik (!) van perspectief hoogstens optreedt als een bijverschijnsel en daarom doorgaans simpelweg zelfs maar wordt weggelaten. Wat er veranderde, was dat (*A fine disregard*, p. 35)

[t]he more important questions concern what meanings those marginal effects might have, and who chose to do what with them.

Nota bene (*A fine disregard*, p. 88),

that violation of the margins of conventionally defined genres, was the crucial breakthrough. Once [the artist] decided to undertake those splices, all the devices, all the elements, all the parts lay to hand.

Wie ervan blijft uitgaan dat een bepaald woord een vaste betekenis heeft, met eventueel enkele uitzonderingen voor zoiets als bijzondere gevallen, is gauw geneigd om voor een model die zgn uitzonderingen te vermijden. Volgens Metapatroon is elke betekenis echter uitzonderlijk, in de zin van slechts toepasselijk op situationeel objectgedrag en dáárom is context altijd onontbeerlijk. De overgang van zgn essentialisme naar het radicale anti-essentialisme van subjectief situationisme is wèrkelijk een paradigmawissel, en lukt daarom pas met de spreekwoordelijke sprong. Een eventuele vaste betekenis is zelfs geen uitzondering, maar bestáát gewoon niet. Wat voorheen als marge resp. uitzondering gold, telt voortaan als regel. Dat is de achteraf eigenlijk logische uitkomst van (*A fine disregard*, p. 194)

an altered assessment of marginal things[.]

Er is dus géén regel die steeds op hetzelfde resultaat uitloopt, integendeel. De regel dient ter (h)erkenning van verschillen plùs borging van samenhang. Kwalitatief is dat ineens héél anders. In Varnedoe’s termen vertegenwoordigt (ook) Metapatroon (*A fine disregard*, p. 77)

innovations in perspective structure

met in gebruik ervan alle mogelijkheden van dien voor (*A fine disregard*, p. 89)

a richness of perspectival experiment[.]

Ik beveel daarom dringend Varnedoe’s advies aan (*A fine disregard*, p. 228):

It is worth a small sidetrack to think about how perspective representations work, not just as a system of rendering an illusion, but as a way of thinking.

Graag maak ik er echter van dat de notatie (lees ook: weergave) volgens Metapatroon secundair is. Voor informatiekundig ontwerp is een stelselmatige “way of thinking” uiteraard hoofdzaak. Verantwoorde beroepsuitoefening vergt méér dan “a small sidetrack.” De

ontwerper moet haar/zijn verbonden sporen blijven trekken. Hij moet leren dat (*A fine disregard*, p. 99)

[t]he self-conscious manipulation of our inherited conventions brings us to live in an irreversibly expanded world, with an altered understanding of it, and us in it.

Dat doet geen afbreuk aan realisme, maar is daarentegen zelfs zo realistisch mogelijk. Varnedoe breekt overtuigend een lans voor moderne kunst (*A fine disregard*, p. 80):

This Realism doesn't describe a world, it proposes one. [...] Every time it could come out differently.

Zo hoort het – met een modelleermethode annex –taal – voor ontwerp van voorzieningen voor informatieverkeer in de veranderlijke wereld natuurlijk ook. Dat houden tot dusver niet alleen bestuurders tegen. Daarin worden zij gesteund door de meerderheid van elkaar ook nog eens vaak fel beconcurrerende reservaatbewoners die – kennelijk – bang zijn uit de gunst te raken. Ja, zulke realiteit laat zich eveneens volgens Metapatroon uitdrukken ... Wees gerust, Metapatroon is onderdeel van (*A fine disregard*, p. 99)

[t]he modern tradition [and it] is not one that began by simply destroying or ignoring all previous conventions.

Wat schrik inboezemt, moet principiële erkenning van variëteit, pluriformiteit zijn. Daarvoor hoeven bestuurders overigens zelfs niet goed te kunnen tellen om er onmiddellijk tégen te zijn. Want alles méér dan hun eigen één is ze al gauw – te – veel (*A fine disregard*, p. 178):

With too stable and certain a framework, we tend to see innovations only as errors.

8. Spoed: opdrachtgever voor ontwerpersopleiding gezocht!

Hoe dieper ik doordring in de analyse door Varnedoe, des duidelijker wordt de kloof met bestuurlijke retoriek zichtbaar. Zou die retoriek werkelijk zó vals zijn? Voor Metapatroon inclusief semiotische grondslagen geldt bij uitstek dat relevante (*A fine disregard*, p. 108)

aspects [...] are closely tied together: its capacity to present a truth about the world, its self-consciousness about its structure as a language, and its connections to a social context. We need to think at all these levels if we are going to come to more serious terms with the forms [...] of] fragmentation [...] and] repetition[.]

Het is natuurlijk maar waarop je vertrouwt. Zo kan iemand geloven dat variëteit het voorstadium van chaos is, dus een hellend vlak waar we zo gauw mogelijk vanaf moeten. Maar hoe? Dat zou dan met ontkenning van variëteit moeten lukken. Door met de enkelvoudige orde het voorbeeld te stellen, zouden mensen hun afwijkende gedragingen als ook en vooral voor zichzelf als heilloos herkennen en zich – daarom – voegen naar de orde. Klopt, wie daarop hoopt, moet ook Metapatroon fel bestrijden. Door inzet van Metapatroon zou hij via variëteit immers chaos veroorzaken en bespoedigen.

Daar geloof ik dus niets van. Het lijkt mij evident dat beschaving gedijt bij verschillen, mits nodig en voldoende samenhangend. Destructieve verschillen kweken we juist door onderdrukking. Met ruimte voor verschillen dragen mensen tevens verantwoordelijkheid voor opbouwende samenhang. Dat valt met aparte bestuurders onmogelijk duurzaam, dekkend enzovoort te 'regelen.' En, nee, variëteit slaat niet op hol. Dat kan gewoon niet, want het gaat om menselijke gedragingen, met de beperkingen van het menselijk cognitief vermogen van dien. Ofwel (*A fine disregard*, p. 213),

[w]e can have no pure understanding, independent of all our contexts. [...] The only terms any humans have with which to understand anything are their own. But those terms are flexible things; we change them, they in turn change us. We understand alternative worlds by constructing new models.

Het individuele van de mens zorgt voor verschillen, maar het sociale tegelijk voor hun samenhang en door samenhang blijven verschillen ‘op’ orde. Dankzij ruimte ontwikkelt samenleving zich door veranderlijke variëteit met voor deelnemers in dito veranderlijkheid steeds zo evenwichtig mogelijke verhoudingen. Het zijn op hun beurt die alomtegenwoordige verhoudingen waardoor (pas) orde bestaat.

Een verschil betreft vaak (een) verandering. Een beschaving eindigt in de chaos van haar einde als dáárvóór ruimte ontbreekt (*A fine disregard*, p. 123):

The maintenance of experiment and variety [...] is the engine of long-term success.

Dat succes, vervolgt Varnedoe, is met oriëntatie op variëteit zowat gegarandeerd (*A fine disregard*, p. 126):

[D]evices [...] proliferate when they prove able to do different things in different contexts.

Mijn ervaring met Metapatroon is helaas anders, wat ook de reden is dat de gunstige effecten die Varnedoe voor moderne kunst analyseert slechts (zeer) beperkt optreden, te weten slechts daar waar bestuurders (lees praktisch ook: financiers) er geen inmenging in hun hoofdzaken van duchten. De illusie van vrijheid verhult de werkelijkheid van een reservaat voor (*A fine disregard*, p. 126)

producing this variety of meanings[.]

Reservaat of niet, voor Metapatroon is treffend hoe Varnedoe moderne kunst ook verder kenschetst. Het begrip situationeel objectgedrag ‘vormt’ (*A fine disregard*, p. 126; p. 133)

a movable cipher, and shifting it around from one context to another, is a fruitful way of extending the range of meanings it can carry. This mobility of meaning operate[s] ... for] different contexts [...] as] a way to give newly expressive form [...] to complex dilemmas of social order [...] applying] recombinant possibilities[.]

Dit is voor Metapatroon pas door-en-door begrijpelijk, dat snap – juist! – ik ook wel, voor wie als gevorderde ontwerper ermee kan werken. Wat Varnedoe echter stellig reeds laat overkomen, is de noodzakelijke waardering van variëteit. Wie als opdrachtgever dat erkent, weet zelfs ruim genoeg. Hij moet er vervolgens een echte ontwerper bijhalen; die zijn er echter nog niet genoeg en daarom moet met voorrang eraan worden gewerkt om voldoende mensen er adequaat voor op te leiden. Dat gaat jaren duren, maar sneller kan nu eenmaal niet. Hoe langer we ermee wachten, des ernstiger zijn de gevolgen van dat kritieke tekort. Rara, wie werpt zich daarvan op als opdrachtgever?

9. Betekenissenvariëteit volgens configuratie met basisvorm

Als professional moet een informatiekundig ontwerper naar mijn overtuiging in staat zijn tot (*A fine disregard*, p. 143)

play [...] especially between mobile forms and changing contexts of use, as the engine to produce the variety of particular meanings[. ...] That play of “meaningless” forms, from which arise new ways to model the world, is a key way social meaning is produced.

Daarop is Metapatroon dus toegesneden, een middel waarmee de ontwerper bereikt dat (*A fine disregard*, p. 164)

meaning arose from, rather than [has] being reduced to, the assertion of innovative languages of abstract form [...] opening fruitful new sets of questions, and [...] organizing experience in a freshly challenging way.

Daarvoor is de vormbeperking van resp. met Metapatroon dus van kritiek belang. Nogmaals (*A fine disregard*, p. 165),

[t]he reduced formal vocabulary [...] is not an end, but a point of departure into a subsequent expansion of meanings.

De behoefte zou voor iederéén evident moeten zijn gelet op het verband tussen (*A fine disregard*, p. 180)

the mobility of meaning and the variety of human behavior.

Ik beken grif dat het mij overigens met werken van beeldende kunst niet lukt om die productieve spanning tussen beperkt uitdrukkingsmiddel en het daardoor juist uitdijende betekenisveld te herkennen. Ik heb er daarom alle begrip voor dat bestuurders zulke implicaties van Metapatroon niet doorgronden, en het ook niet willen. Prima. Zachtjes uitgedrukt vind ik het wel opmerkelijk dat zij eigenwijs een aanpak laten toepassen waarover zij feitelijk netzo onwetend zijn. Omdat projecten alsmaar – blijven – mislukken, zou het ze toch allang moeten zijn gaan dagen dat ertussen verband bestaat. Gangbare modelleermethoden/-talen zijn voor voorzieningen voor informatieverkeer op stelselschaal achterhaald, punt. Inmiddels kunnen we niet zònder een modelleermethode/-taal (*A fine disregard*, p. 165)

[to] constitute a system for producing variety from and within unity[.]

Het is steeds alsof Varnedoe uitlegt, dus met vooruitziende blik, hoe Metapatroon precies werkt (*A fine disregard*, p. 169):

Minimalist form c[an] in fact generate a broad range of meanings[.]

Deze methodische vernieuwing is voor menigeen contra-intuïtief, wat natuurlijk een schier onneembare hindernis vormt voor begrip, professioneel gebruik ervan, enzovoort. Zoals ik zei, op mijn beurt ontgaat duiding van moderne werken van beeldende kunst mij vrijwel volledig. Maar ik máák ook geen beeldende kunst. Dat laat ik over aan èchte kunstenaars. Zo moeten voor informatiekundig ontwerp èchte ontwerpers aan het werk kunnen. Opdrachtgevers hebben echter geen besef (meer) van de onmisbare (kwaliteits)bijdrage door professionele ontwerpers. Zonder minimaal beroepsperspectief zijn ze er niet meer.²⁴ Dat vak moet opnieuw worden opgezet, vrees ik, ditmaal voor opgaven op maatschappelijke schaal van informatieverkeer. Dat kost echter slechts een fractie van het geld dat aan alsmaar mislukkende projecten weggesmeten blijft worden, telkens wéér. Maar, ja, dat komt steeds uit een ander zgn potje.

Voor een leek is onmogelijk greep te krijgen op het radicale vormminimalisme, dus óók van Metapatroon, omdat hij niet komt tot gebruik ervan. Voor adequate kennis is intensieve oefening nodig (*A fine disregard*, p. 211):

[T]here is a valid, exceptionally potent kind of knowledge that resides in forms, and [...] it can be released by just doing, by attending to the possibilities stirred up by simple praxis.

Wie daartoe niet komt, om welke reden dan ook, neemt hopelijk op gezag van Varnedoe aan, dat (*A fine disregard*, p. 173)

in a society of different people with different ideas, artists keep reclaiming the same forms, no matter how basic, as a component of diverse private languages, and as the building blocks of an open-ended variety of worlds of meaning.

Met Metapatroon is voor informatiekundig ontwerpers zo'n bouwsteen inclusief algemeen geldige plaatsingsinstructie beschikbaar. Opzettelijk is enige betekenis daarbuiten gehouden, opdat betekenisvariëteit erméé tot uitdrukking kan komen (*A fine disregard*, p. 178):

---

²⁴ Zie o.a. mijn opstel *In de hoop op informatiekundig beroepsperspectief: ontwerpers van infrastructuur voor informatieverkeer zoeken democratische opdrachtgevers* (2012).

[M]eaning is not inherent in the basic form, but is a contingent factor of use and context: it depends on what is done with these forms, by whom, and to what end.

Nee, ingewikkelder is het niet (*A fine disregard*, p. 178),

[a] fixed repertoire of forms can become the ground for new arenas of meaning[.]

Daarom noem ik Metapatroon ook wel een taal zonder eigenschappen,²⁵ een aanduiding ontleend aan het boek *Der Mann ohne Eigenschaften* door Robert Musil (1880-1942). De karige uitrusting als methode/taal is, kortom, geen nadeel, maar biedt uitgesproken voordeel. Dat bevestigt Varnedoe (*A fine disregard*, p. 176):

[W]hen modern artists narrow the variety of forms they use, and cut back toward simplicity, they can wind up increasing, rather than delimiting, the volatility of possible meanings and associations than can attach to such a vocabulary.

Een vergelijking die m.i. iedereen kan volgen betreft de regel om rechts te houden in het verkeer. Het is juist die ene, simpele regel die variëteit van daadwerkelijke verkeersbewegingen faciliteert. Om te weten welke bestemmingen al dan niet zinvol zijn, moet iemand de wereld voldoende kennen. Daarin voorziet Metapatroon niet, zoals geen enkele – flexibele – methode dat doet. Daarom mag een ontwerper ook geen technicus zijn in de zin van iemand die een middel benut voor een reeds vastgesteld doel. Een ontwerper helpt eerst en vooral met zoeken naar doelen. Wellicht is het dat, wat bestuurders kennelijk zo benauwt. Zouden ze aanvoelen met Metapatroon in één moeite door een ontwerper ruimte te – moeten – geven?

Metapatroon gaat dus zelfs principieel nog verder dan (*A fine disregard*, p. 210)

tak[ing] the link between context and meaning as an engine, not a brake.

Context is onlosmakelijk onderdeel van teken, onmisbaar voor betekenis als interpretatie. De methode volgens Metapatroon is er consequent één van zgn contextuele verbijzondering. Maar pas wie “a way of thinking” afstemt op reële variëteit, helpt eraan mee dat op hun beurt (*A fine disregard*, p. 214)

the results challenge and expand us, both by altering our sense of things we thought we knew and by opening up to us avenues toward things we did not know.

Dankzij Metapatroon kan een ontwerper bijdragen aan een insteek (*A fine disregard*, p. 270)

that cuts across the accepted barriers [...] – a life of unfolding, in which different applications reveal different potentials, each user seeing in it some variation on its possibilities.

Daar is niets zweverigs of geheimzinnigs aan. Zo’n benadering is zelfs puur (nood)zakelijk voor onderhoudbare infrastructurele voorzieningen. Omdat de wereld verandert, moet infrastructuur daarop steeds zo vlot mogelijk aangepast kunnen worden. Voor informatieverkeer met digitale technologieën is dat nog vergaand een nieuwe opgave. Het is dus begrijpelijk dat zittende, zeg ook maar oude bestuurders daarvoor niet toegerust zijn. En het is ook maar de vraag of het met nieuwe bestuurders wel lukt, zolang we categorisch nalaten (*A fine disregard*, p. 259)

to attend to our own process of perception, and [...] become self-conscious about the gap between the wider possibilities in the world and the limits imposed by the blinders of our habitual expectations.

Om die reden vind ik dat onderwijs in – de richting van – semiotiek niet vroeg genoeg kan beginnen. Zo is de semiotische enneade pas moeilijk te vatten, nadat kinderen – impliciet –

---

²⁵ O.a. in *Bauhaus in de informatiemaatschappij* (in: *PrimaVera*, working paper 2011-01, Universiteit van Amsterdam, 2011), voetnoot 35. In eerdere correspondentie noemde ik Metapatroon “de method zonder eigenschappen;” zie *Hallo Paul*, emailbericht dd. 7 december 2009.

volgens logisch atomisme resp. essentialisme op een kennisspoor geraakt zijn dat ze afleidt van waardering van reële variëteit.

10. Aub nu eens een èchte onderwijshervorming!

Vanaf welke leeftijd is een kind, zeg maar, eneadisch ontvankelijk? Onmiddellijk, zou ik zeggen. Wie zich daarin oefent, en blijft oefenen, is alert op verschillen-in-samenhang. Dat stimuleert stellig verder leren ... Wij zijn ervoor verantwoordelijk om onze kinderen op hun beurt verantwoordelijk te laten deelnemen aan alsmaar gevarieerder verlopend maatschappelijk verkeer. Voor hun toekomst zijn onze huidige opvattingen daarover vermoedelijk nogal achterlijk. Dat geldt voor elke wisseling van generaties. Laten we ze geen extra handicap bezorgen door nadruk op aantoonbaar simplisme (*A fine disregard*, pp. 265-266):

[S]hortand routes to knowing and habituated, automatic patterns of understanding [a]re forms of enslavement, not of efficiency.

Het kan natuurlijk zo uitpakken, dat ook zij weer onder reserवादdwang komen. Dat risico moeten we met opvoeding en onderwijs maar nemen. Als laatste woorden in deze oproep vind ik daarom wederom een citaat van Varnedoe toepasselijk (*A fine disregard*, p. 277):

It [...] has to do with something very simple[, i.e.] with basic operations of the human mind, that have the effect of making the world anew by bringing us back to familiarity with it, by paying attention to what we are doing. [...] So,] if you want to do something really important, the answer is not over the horizon.